

Үнді тәжірибесі: энергетикалық «коридорларының» мүмкіндіктері

Д.С. Таубалдиева, Г.Т. Ақметбекова

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

Түйін. Мұнай және газ саласы – қазіргі Үндістан мемлекетінде тек экономика саласында ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік-саяси дамуында маңызды орын алуда. Газ құбырының салынуы мемлекетке арзан жанармайға қол жеткізуіне жол ашып отыр, бұл мәселе дамушы мемлекет үшін өте маңызды болып табылады. Газ құбырының салынуы – үш мемлекет арасындағы өзара сенім факторын күшейтеді. Үндістан тек болашаққа ұмтылуы қажет. Мемлекет алдында экономикалық өтімділік, пайда табу деген сұрақтармен қатар, үшінші мемлекеттің өзара тиімді жоба үшін қысым көрсету деген саяси мәні бар сұрақтар талқыланады. Осы және де басқа сұрақтарға қарамай, үнді газ құбыры салыну жобасы жалғасын табуда және қанша қысымшылық көрсе де, болашағы зор жоба, алдағы уақытта іске асырылып, мемлекет өсіміне үлкен ықпал тигізеді.

Жылу энергетика кешені (ЖЭК) ХХ ғасырдың өзінде ғана әлем мәселелерінің қатарындағы, адамзат дамуындағы және жаһандану кезіндегі нарық экономикасының барлық салаларын қамтитын ең маңызды және өзекті мәселелердің бірі болып табылды. Ал ХХІ ғасырда энергетика саласының рөлі әлем және ұлттық экономикасында барынша өсті. Жылу энергетикасының кешені нарық экономикасымен тығыз және ерекше байланысын мемлекет қауіпсіздігінен байқауға болады [1, 13 б].

Жаһандану кезеңінде энергетикалық қуат көздерінің қамту маңызы көптеген факторлардың әсерінен екені анық. Соның ішіндегі ең маңыздылары болатын бұл – экономикасы қарқынды дамып келе жатқан дамушы мемлекеттердің энергия ресурс көздеріне деген сұранысының артуы. Бірте-бірте дамып келе жатқан жаңа технологиялар – қайта жаңғырту бағдарламаларының дамуы және энергетика саласындағы көптеген мәселелердің болашақта шешуші алғышарттары болып табылады. Және бұл технологиялар тек қана баға саясатынан ғана емес, сондай-ақ табиғатқа зиянсыз екенін білеміз [2, 65 б].

Үнді үкіметі өзінің әріптестері мен жаңа кен орындары мен құбырлар құрылысы жобаларына деген қызығушылықтары зор. Үндістанның басқа шетел мемлекеттері мен энергетика саласындағы қарым-қатынастарын орнықтыратын бас орган – «O.N.G.C Videsh ltd» (Oil and Natural Gas

Corporation) компаниясы [3, 11 б]. Мемлекеттің энергетика саласындағы барлық жобаларының келіссөздері осы компанияның топ менеджерлері арқылы өткізіледі. Осы топ менеджерлердің және сарапшылардың қорытындысы бойынша халықаралық келісімдерге қол қойылады. Кооперация әлем елдеріне танымал. Жыл сайынғы инвестиция көлемі арту үстінде. Осы кооперациядан кейінгі Үндістандағы көлемі мен инвестициялар пайызы бойынша екінші орындағы «Gas Authority of India Limited». Бұл кооперация қазіргі таңда Иран мемлекетіне Яхавран кен орнына барлау жұмыстарын жүргізуге көмектесуде [4, 5 б].

Жаңа кен орындарын барлау жұмыстарын жүргізумен қоса Үндістан мемлекеті мен Иран үкіметі жаңа жобаны ойластыруда. Кейін Ресей елінің қосылуы да мүмкін деген болжам айтылуда [5, 1 б].

2008 жылдың қаңтар айында болған үнді және иран сарапшыларының кездесуінде «O.N.G.C Videsh ltd» топ-менеджерлері Санджай Сингх пен Рахул Хуллар бастаған делегация Ирандағы темір Нью-Дели он төрт мемлекеттің келісімін алып, «Солтүстік-Оңтүстік» коридорының құрылысына бастау алды. Жоба көпмодельдік тасымалдау жұмыстарына қажет еді. Бұл жол Үндістанның батыс порттары мен Иранның Бандер Аббас порттарымен байланысатын жол және магистральдің құрылысын өз мойнына алатынын мақұлдады [7, 12 б].

Мұнайөндіруші Иран саласына америкалық санкциялары қарама-қайшы. Үндістанға Ираннан келетін мұнай мен газ өнімдері үшін валюта табу қиынға соғып отыр. Иран мұнайы мен газы үшін ең қолайлы төлем, жобаның инфраструктуралық қолданылуы. Бұл коридор барлық қатысушы мемлекеттердің экономикалық және стратегиялық қызығушылықтарын қанағаттандырады [7, 12 б].

Үндістанның Иран мемлекетінен арзан газға қол жеткізуі ауадай қажет. «Business Recorder» журнал сарапшыларының қорытындысына сүйенсек, иран газының үнді жылу энергия станциялары отыз пайызға арзан болатынын анықтады. Және газ тасымалдау барысындағы тұрақтылығы да бар. Алайда, осындай артықшылықтарға қарамастан, жоба тоқтау күйінде тұр.

Жобаның жүзеге асудағы бірнеше қиыншылықтары бар. Әлбетте, баға саясаты мен экономикалық сұрақтар тек қосалқы мәселелер болып қалды. Ең қиын себептерінің бірі – Үндістан мен Пәкістан мемлекеттерінің бір-біріне деген сенбеуі. Алпыс екі жыл созылып келе жатқан ұрыстар бұл екі елге бір-біріне деген күмәнмен қарауға себеп туғыздырады. Сондықтанда үнді саясаткерлері мен сарапшыларының пікірінше, Пәкістан арқылы емес, тікелей Иран мен Үндістанды байланыстыратын магистральді жол құрылысын бастау. Бұл мәселені басын ашып үлгермей жатқанда екінші мәселе туындап отыр. Екінші мәселе, Америка үкіметі жағынан болып жатқан қысым. Олардың саясаты Иранды алыстау және басқа мемлекеттерден болатын кіріс көзін азайту болып табылады [8, 9 б].

Екі мемлекеттің саяси өміріндегі дағдарыс сыртқы қарым-қатысқа да әсер етпей қоймады. Үндістан мен Иран мемлекеттері арасында қол қойылған келісімдер көпке дейін тоқталуға мәжбүр болды. Әсіресе, энергетика саласындағы келісімшарттар. Іс жүзінде, соңғы онжылдықта Үндістан мен Иран елдерінің арасында болған көптеген стратегиялық келісімдер дезавуирацияға түсті. Екі елдің «Оңтүстік Солтүстік» атты коридоры да үмітті ақтамады. Энергетика және өнім шығару саласындағы қызықты да және болашағы бар деген идеялары іске аспады [9, 76 б].

Иран – Пәкістан – Үндістан амбициялық газ құбырының құрылысын Үнді үкіметі 2000 жылдың соңында тоқтатуы қажет болды. Алай-

да бірнеше жыл бұрын Тегеран мен Нью-Дели жиырма бес жылға келісімге қол қойды. Бұл стратегиялық келісім бойынша Иран мемлекеті жыл сайын Үндістан еліне ең аз деп минималды көрсеткіші ретінде бес миллион тонна Иран мемлекетінен Үндістанға тасымалдауы шындық еді. Бұл Үндістан үкіметі мен халқы үшін тиімді келісім еді. Алайда Америка мемлекеті Азиядағы өзінің әріптесін Үндістанды Иранмен мұндай келісімге келмейтін барлық жағдайларды жасады. Ұлттық адамзатқа ешбір зардабы тимейтін бейбіт атом энергетикасын дамыту үшін Үндістан Америкадан қолдау алды. Сонымен, 2008 жылы Үндістан мен Америка арасында Үндістанның ядерлік технология материалдарын шығаруына рұқсат берілді.

2010 жылы Иран мен Үндістан мемлекеті арасында энергетика саласында түсініспеушіліктер туындады. Қазіргі таңда барша әлем мемлекеттері Иран елін шикізат өнімін шығарушы екенін мойындады. Сондай-ақ Үндістан нарығындағы мұнайдың он бес пайызы Иран мемлекетінің өнімі. 2010 жылдың желтоқсан айында Үндістан үкіметі иран мұнайының төлем механизмін өзгерту шешімі келіссөздердің тежеуші болды. Бұл Азиялық клиринг кеңес механизмі жетпісінші жылдардан бері келе жатқан жүйе еді.

Мотивировка механизмі мүлтіксіз деп айту қиын. Бұл механизм екі елдің басқа шет елдермен жүргізіліп жатқан келіссөздерін бақылауға және халықаралық санкцияларға қарсы емес екенін дәлелдей алмайтын құрал болып табылады.

Үнді және иран саясаткерлері мен сарапшыларының пайымдауынша, екі елдің энергетика саласындағы тежеуші кездер тек қана Америка елінің қысымының негізіндегі энергетика саласындағы дипломатиялық жол деп есептейді.

2010 жылынан бері газ құбырын салудағы жоба Үндістан үкіметі тарапынан тоқтатылған еді. Қазіргі таңда Үндістан мемлекеті Иран елінің газ сатып алуына түпкілікті мұқтаж емес. Дегенмен, Financial Express газетіне жыл сайын энергетика саласындағы баға беруі бойынша McKinsey сарапшыларының айтуынша, халқы саны жағынан әлем елдерінің екінші державасы болып есептелінетін, Үндістанның 2015 жылы табиғи газды күнделікті пайдалануы 166 миллион куб метрден 320 миллион куб метрге дейін өседі. Энергия көздерінің дефицит қаупі күннен-күнге өсуде. Егер де Үндістан даму көрсеткіші

және газға деген сұраныс пайызы осы сценариймен өсетін болса, экономикалық кіріс саясат мәселелерін тығырыққа кіргізуі ықтимал. Сонымен қатар, Вашингтонның қысымына қарамастан, Үндістан мен Иран мемлекеттері арасында көптеген экономикалық салаларында жылы қарым-қатынастары сақталуда. Газ құбырының құрылысы қайта жаңғыруы мүмкін деген болжам Үндістанның осы жылы Иран энергия консервациясына болашақта төрт-алты миллион тоннаға дейінгі табиғи газ сатып алу туралы келісіміне қол қойғанынан байқауға болатыны ғажап емес [11, 2 б.]. Әлемде Үндістан көмірқышқыл импорты бойынша алтыншы орынды алады. Табиғи газға деген сұраныс Үндістанда күннен-күнге артауда. Үндістанды табиғи газбен жүйелі түрде қамту мақсатында газ құбырының керектігі айдан анық екені рас. Сондықтан да орасан зор халқы бар үнді мемлекетіне қосалқы қуат көздері қажет.

Әдебиеттер

1. Bucharest NATO Summit Déclaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council. // Bucharest, 3 April 2008. (item 32) Электронный ресурс. URL: <http://www.summitbucharest.ro/en/doc201.html>
2. European Energy Charter // The Energy Charter Treaty And Related Documents. A Legal Framework for International Energy Cooperation. – Brussels: Energy Charter Secretariat, 2004. – P. 39-133.
3. World uranium resources // IAEA. International Atomic Energy Agency. Международное Агентство по атомной энергии: Официальный сайт. Электронный ресурс. URL: <http://www.iaea.org/>
4. Аллисон Р. Центральная Азия и Закавказье: региональное сотрудничество и фактор Российской политики. – М.: Московский центр Карнеги, 2004. – 29 с.
5. Багиров А.Т. Глобальная энергетическая безопасность: вызовы современности и роль России. – М.: Теис, 2008. – 124 с.
6. Байков Н.М., Гринкевич Р.Н. Прогноз развития отраслей ТЭК в мире и по основным регионам до 2030 г. – М.: ИМЭМО РАН, 2009. – 82 с.
7. Жуков С.В., Резникова О.Б. Центральная Азия в социально-экономических структурах современного мира. – М.: МОНФ, ИМЭМО РАН, 2001. – 484 с.
8. Казанцев А.А. «Большая игра» с неизвестными правилами: мировая политика и Центральная Азия. – М.: Русское наследие, 2008. – 248 с.
9. Наумкин В.В. Центральная Азия в мировой политике: конспект лекций. – М.: МГУ, 2005. – 132 с.
- Афганистан, Иран, Пакистан: время выборов и перемен / Ин-т востоковедения РАН, Ин-т Ближнего Востока; отв. ред. М.Р. Арунова. – М.: Институт востоковедения, 2006. – 241.
10. Багиров А.Т. Глобальная энергетическая безопасность: вызовы современности и роль России. – М.: Теис, 2008. – 124 с.

Г.Т. Акметбекова, Д.С. Таубалдиева

Индийский опыт: новые реалии энергетических «коридоров»

Нефтегазовая отрасль – одна из жизненно важных не только для экономики, но и в целом для социально-политического развития современной Индии. Строительство газопровода позволит Индии получить стабильный доступ к более дешевому топливу, что крайне важно для развивающейся страны. Проект по сооружению газопровода может стать фактором повышения уровня взаимного доверия между тремя странами. Индия должна смотреть в будущее. Хотя существуют не только экономические вопросы, как окупаемость и профит, требующие затрат, но и другие проблемы, носящие политические окраски, как давление третьих стран на взаимовыгодный проект. Таким образом, несмотря на все проблемы, идея этого газопровода начинает воплощаться в жизнь, пока в усеченном виде, но у нее есть большие перспективы. И если они будут реализованы, то это может серьезно сказаться на всей ситуации в регионе и не только.

D.S., Taubaldieva, G.T. Akmebekova

Indian experience: new realities in energy «corridors»

Oil and gas industry – one of the vitally important not only for the economy, but also for the whole socio-political development of modern India. Construction of the pipeline will enable India to gain regular access to cheaper fuel, which is extremely important for a developing country. The project for the construction of the pipeline could become a factor in increasing the level of mutual trust between the three countries. India must look to the future. Although there are not only economic issues as the return on investment and profit at a cost. There are other issues bearing on political overtones, as the pressure of third countries on a mutually beneficial project. Thus, despite all the problems, the idea of the pipeline starts to be implemented, while in the truncated form, but it has great potential and if they are implemented, it could seriously affect the whole situation in the region and beyond.